КРАЄЗНАВСТВО

№ 5

УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ КРАЄЗНАВСТВА
ХАРКІВ, 1929

ЗМІСТ

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

КРАЄЗНАВСТВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО КОМІТЕТУ КРАЄЗНАВСТВА.

ХАРКІВ, 1929 р. | 5 | Адреса редакції: Харків, вул. К. Лібкнехта, 33, п. 13. Український Комітет Краєзнавства.

М. Криворотченко.

Організаційні форми краєзнавчого руху.

Молодість краєзнавчого руху на Україні і стихійність його розвитку в перші роки існування надали формам його надзвичайної різноманітности.

Маємо на сей день такі форми окремих краєзнавчих організацій:

1. Краєзнавчі гуртки при школах (до 300), селянських будинках і хатах-читальнях, музеях, будинках освіти, „вільні“ гуртки — не звязані ні з якою установою.

2. Краєзнавчі товариства районні, округові (в 15 округових центрах).

3. Наукові товариства, що провадять суто краєзнавчу роботу, або що у них ця робота посідає переважне місце (Луганськ, Шепетівка, Запоріжжя, Житомир).

4. Комісії краєзнавства (Київська, при УАН, та її філія в Одесі).

5. Кабінети краєзнавства (Вінниця — при Філії Всенародньої Бібліотеки; Черкаси — при Музеї; Миколаїв — при І. Н. О.).

6. Бюро краєзнавства (Проскурів — Педтехнікум).

7. Краєзнавчий семинар (Київ — будинок освіти).

8. Краєзнавчі Музеї (Маріупільський, Коростенський, Уманський, Ізюмський і низка інших).

Маємо також *об'єднання* краєзнавчих організацій в єдину мережу з певним керуючим осередком:

1. Районне об‘єднання шкільних краєзнавчих гуртків під керуванням районного Бюра при райшколі (Ерастівка — Криворіжжя, Лосинівка — Ніжинщина) або під проводом Окртовариства (Дніпропетровщина).

2. Округове об‘єднання Районних Товариств під керуванням Окркомітету краєзнавства (Кам‘янець).

Крім того, велика різниця є у способах організації краєзнавчих сил в межах кожної округи. Так маємо у районі: гурток, що є самостійною краєзнавчою одиницею і об‘єднує всіх краєзнавців району. Такий самий гурток, але він є філією Окр. Товариства. Такий же гурток, але як не щось організаційно суцільне, а яко група краєзнавців, що індивідуально входять як члени до складу Окр. Товариства.

Також є в тім самім окр. центрі краєзнавче товариство і суто краєзнавчий музей, але товариство з музеєм ніяк не звязане, і крає-

знавчу роботу по суті провадить лише музей (Полтава, Зінов'ївськ). Разом з тим є краєзнавчі музеї, що провадять велику краєзнавчу роботу, але зовсім не дбають про утворення громадської бази для цієї роботи в формі об'єднання краєзнавчих сил округи (Ізюм, Маріупіль, Старобільськ і ін.).

Вже сказаного досить, щоб замислитися над питанням перегляду цієї різноманітности й урахувати досвід усіх цих форм, щоб уникнути надалі можливої шкоди від їх недосконалости й випадковости.

Великим питанням у практиці краєзнавчих товариств є ще спроба з увязкою роботи і організаційних заходів поміж „повноправними" товариствами, що працюють на підставі статуту і є юридичними особами, і „неповноправними"—гуртками при установах (школі, сельбуді, будинкові освіти і т. ін.), що діють в межах статуту даної установи, часто за програмом її і в межах її академічного плану, який часто ніяк ще не стикається з планом роботи товариства.

Всі зазначені питання мусять бути розвязані. Звичайно, певних твердих трафаретів, придатних до умов усіх округ, установити неможна, але є вже, встановлені життям і перевірені досвідом товариств, певні досить тверді принципи, що випливають із головних засад краєзнавчої роботи і що їх порушувати негодилося б, а, навпаки, слід було б ширше прикладати в житті.

Головною засадою краєзнавчої роботи є: *планове, систематичне, всебічне вивчання краю.* Ця засада говорить за те, що роботу можна налагодити *тільки, як широко-колективну,* ураховуючи потребу довгих років досліджень, отже ураховуючи й *підготовку ширших кадрів краєзнавців-дослідників з суто громадським підходом до роботи і з твердими колективними навичками в роботі.*

З цього ясно, що *краєзнавча мережа мусить охопити і об'єднати всі краєзнавчі сили вже кваліфіковані і всі кадри, що з них у процесі роботи зможуть утворитися краєзнавці.* Отже гуртки при установах (сельбудах, будосах, школах і т. і.) мусять бути органічною частиною районної і округової мережі, і нехтувати цими молодими ще силами, як то робить більшість товариств, ні в яким разі неприпустимо.

Мала кількість краєзнавців на місцях і різноманітність умов роботи вимагає якнайширшої свободи маневрування і якнайбільшої ініціятивности окремих осередків. Отже найкраще цього досягає організаційно самостійне товариство. Український Комітет Краєзнавства, ураховуючи цей момент, розробив спеціяльно типовий статут товариства[1]), який дає змогу закласти товариство при наявності вже тільки 10-ти членів-фундаторів. Цією можливістю краєзнавці мусять якнайширше скористуватися для дійсної консолідації краєзнавчих сил свого району, оскільки часті широкі наради в округовім, ба навіть і в районнім маштабі технічно зовсім не можливі та й не можуть по суті дати те, що дають регулярні збори товариства.

---

[1]) Краєзнавство, ч. I, 1927 р., ст. 35.

Річ ясна, що кожне таке районне товариство не зможе бути „повним“, тоб то мати в собі усіх потрібних фахівців з різних галузей. Отже тут і стануть у допомогу округові товариства своїми фахівцями, а тим самим окртовариства стануть дійсно округовими, бо роботою об'єднаються з силами цілої округи і в маштабі округи працюватимуть.

Науковість і систематичність краєзнавчої роботи вимагає наявности осередка, що міг би безпосередньо керувати низовим т-вом в науковій частині. Теоретично таким безпосереднім керівником мусить бути знову окр. т-во, що здебільшого в складі своїм має висококваліфікованих фахівців, має звязки з відповідними дослідчими інститутами. На жаль, ще окр. товариства не налагодили систематичного наукового керування периферією, переводячи переважно безпосередню дослідчу роботу.

Плановість роботи вимагає твердого узгодження роботи усіх товариств в межах округи. Таке погодження роботи переводиться найкраще на окрнарадах. Для постійного керування звичайно мусить бути створений округовий осередок. Цим *осередком найкраще може бути Округове Бюро Краєзнавства, обране на окр. нараді,* і ніяк не можна рекомендувати покласти ці обов'язки на окр. товариство — окр. товариство мусить стати науковою й методичною базою для роботи Бюра, бо інакше або товариство перетворюється цілком на організаційний центр, або зовсім нехтує ці організаційні обов'язки.

Індивідуальне членство робітників периферії безпосередньо в окр. товаристві можна рекомендувати тільки, як початкову, переходову форму і то з умовою об'єднання таких „індивідуалів“ у межах свого району (чи села) в гурток, що може стати філією товариства. Філія, яку можуть творити вже 3 — 5 членів, знову-таки є тільки переходова форма до товариства, і цей перехід треба якнайдужче стимулювати, бо в наших умовах, коли трохи не в кожнім районі є сельбуд, 7-мирічка, лік-вет-агропункти й інші культурні і господарські установи, довге неперетворення філії на товариство буде явним покажчиком цілковитої пасивности краєзнавців—членів товариства.

Такі форми, як семинари, кабінети, можна вважати лише за знаряддя підготовки і консультації краєзнавців. Кабінети ще відограють ролю збирачів краєзнавчих матеріялів. Але річ ясна, що подібні форми заздалегідь засуджені на смерть або суху академічність, як що вони не є породження активної краєзнавчої роботи або не дбають про утворення громадської бази в формі краєзнавчого товариства.

Що до гуртків при вузах, школах, будосах, сельбудах то що, то гуртки з дорослих членів (сельбуди, вузи) утворюються тільки там, де немає товариства. Утворене товариство втягає в свій склад ці гуртки здебільшого цілком в порядку членства. При розвиненій мережі не шкодить роботі, коли ці гуртки являються філіялами товариства (особливо студентські, що починають чім далі ширше переводити серйозну дослідчу краєзнавчу роботу за завданнями своєї школи, а ці завдання завжди легко погодити поміж товариством і пед. частиною відповід-

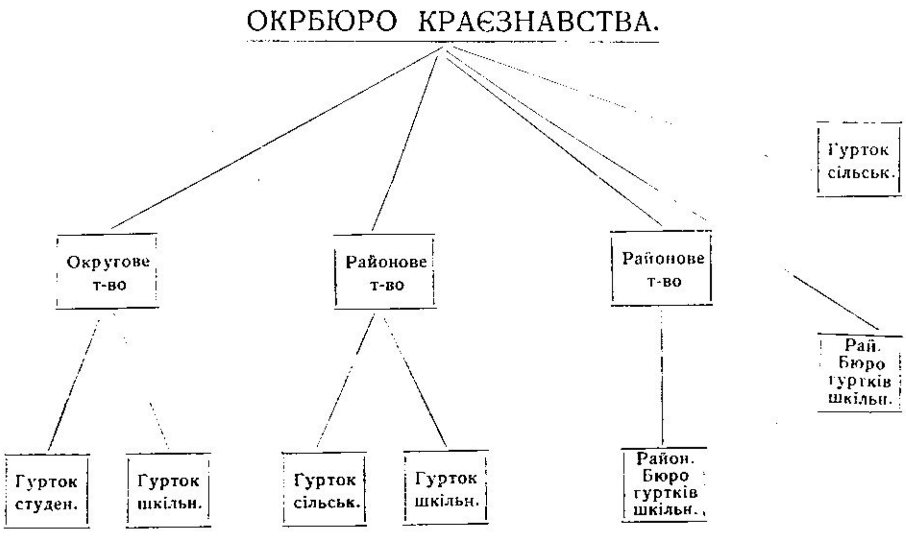
ного вузу, особливо, коли товариство реально переводить методичне керування краєзнавчою роботою в окрузі).

Гуртки шкільної молоди товариство мусить охопити своїм впливом, перш за все притягнувши керівників цих гуртків у свій склад, як членів. Великий вплив на роботу цих гуртків товариство може зробити через методкоми Інспектур Освіти, для яких товариство зможе велику практичну послугу зробити так проробкою відповідних методичних матеріялів, як і переведенням краєзнавчих семинарів з учительством.

Кінець кінцем, в умовах УСРР не зроблено спроби перевірити ще одну форму—секції юних краєзнавців при товаристві[1]). Досвід шкільної краєзнавчої роботи висунув потребу організовувати при товариствах секції шкільного краєзнавства і показує, що активна робота такої секції робить її дійсним керуючим осередком у цій галузі (Мелітопільщина). Така секція часто може стати й першим ініціятором краєзнавчої роботи шкільної молоди, а тим самим і природнім її організуючим і методичним центром.

Переглядаючи всю різноманітність організаційних форм і ураховуючи все сказане раніше, приходимо до висновку, що нормальною схемою мережи краєзнавчих організацій в окрузі, де є вже широко розвинений краєзнавчий рух, мусить бути трохи поширена схема, винесена, яко проект, ще на 1-й Всеукраїнській нараді по краєзнавству, а саме:

Ця схема ураховує так звязки з добре організованими районами, що мають і райтовариство і гуртки на периферії району (Димерський на Київщині), так моменти не повної організації (організована, напр., шкільна периферія—Ерастівка, Лосинівка), так і райони без райцентру, де є на периферії району або шкільні або сільські гуртки, а саме:

[1]) Ми згадуємо про це тільки, як про одну з можливих форм, що вимагає ще уважної перевірки.

Досі логічно витриману організаційну схему маємо тільки в Кам'янецькій окрузі [1]), де маємо Окр. Бюро (Комітет), Окртовариство, студентські гуртки, райтовариства [2]). Досвід показав, що, переводячи активну округову роботу, краєзнавчі організації підходять до цієї схеми, але, звичайно, питання організаційні мусять випливати з реальних умов роботи, і схема може бути лише провідною канвою, що на ній реальне життя гаптуватиме відповідні визерунки, отже бажано і

Скеля Кохання на березі Дніпра.

конче потрібно було б, щоб краєзнавчі організації на сторінках журналу поділилися своїм досвідом, подали б свої міркування що до доцільности прийнятих у їхній практиці організаційних форм і тим допомогли б остаточно зупинитися на найжитьовіших варіянтах.

С. Гнатюк.

Фотографія в краєзнавчій роботі.

(Закінчення) [3])

Питання, *як* знімати різні категорії об'єктів, спробуємо в головному розвязати, подаючи характеристику об'єкту і почасти додаючи зразки самої роботи.

Об'єкти з природи можуть бути панорамного типу — розкинуті по дуже великій площі, такими є, наприклад, характерні краєвиди (ландшафти): долина річки, степ, скельні, дюнні краєвиди і т. і. Сюди ж, технічно, входить і загальний вигляд селища або виробництва—кар'єр,

[1]) За звітами Окркомітету за роки 1925—7.

[2]) На жаль, за матеріялами Окркомітету не видно, як організаційно охоплено на Кам'янеччинні шкільні краєзнавчі організації.

[3]) Див. „Краєзнавство" ч. 4, 1928 р.

завод. Такі об'єкти належить знімати спеціяльними ширококутними, а то й панорамними об'єктивами [1]), які охоплюють і відбивають на платівці широке поле зору, але, звичайно, дають дрібними окремі частини краєвиду. Ландшафтні панорамні знімки добре робити раз із звичайного горизонта і раз із якоїсь високої точки (з пташиного льоту) [2]). До загальних знімків буває конче потрібне додати характерні окремі

Льосова скеля в с. Станішівці на Волині.

групи краєвиду — типові скельні купи [3]), верстви нашарувань, окремий яр або балку, низький і високий берег, купи типових рослин в їхнім характернім сполученні, вулицю села, двір фабрики і т. і. При навичці панорамний знімок можна зробити і звичайним об'єктивом, повертаючи його на певний кут і стежучи, щоб він був увесь час в одній поземній площі і щоб експозиція була однакова для всіх частин [4]).

Що до окремих об'єктів, то дамо такі приклади:

Малюнок 1. „Скеля Кохання на березі Дніпра перед початком роботи по будуванню перемички" [5]). Зразок ідеального знімку. Маємо весь об'єкт, що стоїть у центрі уваги. Маємо у правім кутку деталь, що характеризує структуру берега. Маємо в далині загальний краєвид Дніпра і другого берега. Кінець - кінцем маємо маштаб — рибалка на

[1]) Пояснення всіх цих спеціяльних назв, частин апарату і фото - процесів можна знайти в підручниках по фотороботі.

[2]) Чудовим зразком можуть бути роботи Р. Петчова, хоча б уміщені в журналі „Фото для всіх", ч. 1. Харків, 1928 р.

[3]) Дивися хоча б усі три ілюстрації до ст. „Корсунські острови", Краєзнавство, ч. 4.

[4]) В таких випадках відбитки „перекривають" края, тоб-то на краях знімка повторюються частини об'єкту. Ці „перекриття" обрізають до потрібної цільности краєвиду.

[5]) Нині знищена вже. Збірка Всеукр. Соціяльного Музею ім. Артема. Фот. М. Філянського.

камені поряд із скелею. Все разом крім наукової чіткости подає і гармонійний з естетичного боку малюнок або, як то кажуть, „кадр“.

Мал. 2. „Льосова скеля в с. Станішівці на Волині“ [1]). Менше вигідний з естетичного боку, зтиснутий розміром головного об'єкту (що попав тільки частиною в „кадр“). Але характерні риси краєвиду всеж подано переднім і лівим заднім планом. Так само дано маштаб, як то видно, навмисне поставленою постаттю людини.

Печера на вапнякових кар'єрах, ст. Єленівка, Донбас.

Мал. 3. „Печера на вапнякових кар'єрах“, ст. Єленівка, Донбас [2]). Тип дрібної деталі, дрібної що до загального розміру широкого об'єкта. Є тільки перший, передній план, але деталі його: загальна структура покладу вапняку, навислі брили угорі, дрібніші шматки праворуч характеризують і ширший об'єкт і дають добре уявлення про зняту деталь — печеру. Дві людських постаті праворуч конкретизують розмір. Не будь цих постатей, такий самий ефект можна було б здобути, заснявши першу ліпшу дірку в породі.

Цих прикладів, на нашу думку, досить, щоб уявити, як фотографувати природні об'єкти [3]).

[1]) Із праці студентів Житомирського педтехнікуму „Село Станішівка“.

[2]) Із збірок Всеукр. Соц. Музею. Фот. М. Філянського.

[3]) Місце не дозволяє подати конкретні зразки, „як не треба“ фотографувати, хоча на них краще можна було б зрозуміти ті хиби, що на них грішні всі краєзнавчі фотороботи.

Зразком того, як фіксувати виробничі моменти, можуть бути ілюстрації до ст. „Кремінчуцька беконна фабрика" в ч. 2—3 „Краєзнавства" за 28 рік. Тип виробництва сам підкаже, які деталі потрібні, напр., в гірничім — загальний краєвид, деталі структури породи (за маштаб рекомендується використовувати постаті робітників у процесі роботи, бо спеціяльно поставлена постать часто мертвить художні фотографії). В складнім виробництві, як от — машинобудівельнім, — дрібніші деталі — варстати, робочий струмент, роботу його, продукт, або й різні стадії обробки. Просте виробництво можна іноді охопити з усіма його стадіями на одній фотографії, як то подаємо на прикладі мал. 4: „Виріб коробок з лубка" [1]).

Треба пам'ятати, що виробництво є наочно динамічний процес, отже краєзнавець і мусить зуміти зафіксувати головні складові частини — елементи цього *процесу*, характерні для нього. З технічного боку слід мати на увазі, що виробництво доводиться фотографувати в незрівняно гірших умовах, ніж природу: в темних приміщеннях, проти освітлених вікон, часто з дуже близької позиції, іноді дуже блискучі поверхні. Для цього при собі завжди треба мати засоби освітлення (магній), ширококутний об'єктив або наставку, запас протиореольних платівок.

Побутові об'єкти поділимо на дві категорії — рухливі й стаціонарні.

Рухливі: гулянки, танки, рітуали — свадьби, походи і т. і. — добре даються тільки після доброго технічного досвіду. Такі об'єкти доводиться „ловити в об'єктив", тоб-то вибирати характерні рухливі моменти, дуже швидко вилучати з процесу і фіксувати. Отже тут можлива тільки коротка експозиція — „моментальна", а значить і сильне освітлення або дуже добрий анастигмат. Краще не пошкодіти декількиплатівок, фіксуючи сумежні моменти, і потім вже вибрати найхарактерніший — так вірніше.

Ніколи не слід зупиняти рух і „становити моделі" у відповідні пози — буде мертво, неприродньо, штучно, а тим самим недокументально.

Стаціонарні об'єкти фотографуються подібно до природніх і виробничих, отже мусимо дати: загальний вигляд у звичайнім стані, окремі деталі, їх комбінації штучні. Приміром — хата з'окола, деталі будування. Хата всередині (з різних кутків), деталі — піч, сволок, божниця, полиця з посудом, прикраси на стінах і вікнах. Малюнки на мисках, вишиванки на рушниках (для чого ці дрібніші об'єкти вилучають із їх звичайного оточення і штучно „організовують", щоб здобути найбільшої ефективности документації окремих дрібних деталів). Отже, скажемо, одежу треба фотографувати на людині (натуральний вигляд) і, при потребі, в трьох проекціях стоячої постати: перед, бік, спина. Далі вже деталі фотографуються з розіп'ятої одежини.

Що-до архітектури, то тут мають місце всі раніше подані зауваження, але треба тільки мати на увазі, що в цих об'єктах величезне має значіння точність маштабу, точність співвідношення окремих

[1]) З праці Житомирського педтехнікуму „Село Барашівка".

частин, отже тут особливо слід уникати згадуваних уже ракурсів. Подаємо для прикладу мал. 5 — „Хата Романа Денисюкового в селі Барашівці" [1]). Об'єкт дуже незручний для фотографування — од середини хати з чола йде тин. Але фотограф, змушений взяти причілок з близької позиції і тим трохи непропорційно збільшити його, проте *дав*

Виріб коробок з лубка в с. Барашівці на Волині.

тип хати. За тином видно хижку, видно тип будови- рублена, побілена. Хиба в тім, що зсунуто ліворуч — урізано лівий кут причілка, конче потрібний на такій фотографії, і непотрібно широко дано повітку (чи то возовню) — не її світлено, а хату; поданий шмат повітки не дає однаково уяви про цю будівлю, отже її можна було в поле об'єктиву і не брати зовсім.

Другий приклад, мал. 6—„Хата Лукаша Шульського в с. Станішівці" - технічно виконано зовсім добре, „кадр" взято художньо (нависла стріха ліворуч дає далечінь двору), але це більше побутова сценка: „батько вчить сина їздити верхи", бо саме ця група стоїть у центрі уваги глядача, а до того ж саме вона затулила правий бік хати з чола, і не відомо, якого ж типу ця хата —„на одну", чи „на дві половини", чи то хата праворуч, чи хижка. До тогож з причілка видно лише четверту частину і саме деталь, що дає естетичний ефект (стріха ліворуч), затуляє причілок (знято очевидно вузькокутним об'єктивом до того ж із штучного горизонту, з підвищення). Через вказане цей ефектний знімок губить цінність, як документ на „хату", і є документом більше на „двір".

Ще один зразок технічно бездоганної роботи, мал. 7 — „Церква в Карвасарах на Смотричу, в Кам'янці Подільськім" [2]), зіпсованої неприпу-

[1]) З праці студентів Жит. Педтехн. „Село Барашівка".
[2]) Із збірок Всеукр. Соціяльного Музею. Фот. М. Філянського.

стимим недоглядом фотографа — зтято баню! Досить було б одійти далі на декільки кроків — мали б технічно бездоганний *документ*, а так, без начеб то малої дрібниці, маємо художній „ляпсус“ і нічого не варту з краєзнавчого боку роботу. Є ще велика хиба — немає маштабу, отже і розмір церкви уявити неможна.

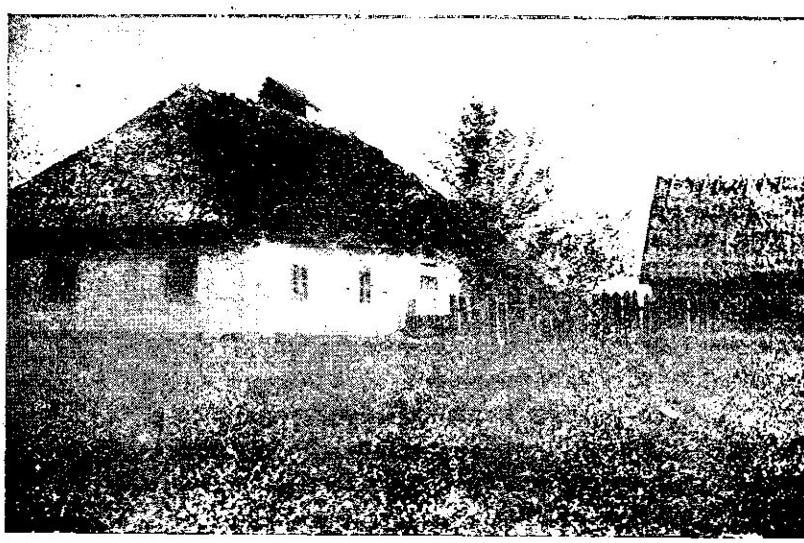
Кінчаючи ці короткі, але, на нашу думку, головніші вказівки що до фotороботи в краєзнавстві, звертаємо особливу увагу читачів на паспортизацію негативів. Головний закон — *ніколи не покладатися на пам‘ять, документуючи фотоапаратом об‘єкти*; *кожний негатив мусить бути ще до виявлення точно паспортований.* Технічно це робиться так: всі касети нумеровані. В блокноті — журналі фotороботи тимчасово відзначені ці номери десь на краю аркушу на кожну „зарядку“. Знявши, негайно відзначається проти відповідного номеру касети в журналі зміст знятого, наприклад: „Хата Юрченка. Село Петрівка, Полтав. Окр. Попів Рай. 15-V-29“. Перезаряжаючи касети, уважно стежать за цими записами і, виймаючи платівку, відразу ж на ній десь у кутку на емульсії видряпують голкою, шильцем або гвіздком черговий номер журналу фotороботи і цей же номер ставлять поряд з паспортом. Тільки в такий спосіб можна запобігти всяких фантазій і помилок у визначенні об‘єкту „по пам‘яті“ [1]).

[1]) Ми добре розуміємо, що в короткій статті не можна передбачити всі можливі випадки в роботі краєзнавця-фотографа; отже просимо з усіма конкретними запитаннями у цій справі звертатися до автора на адресу Українського Комітету Краєзнавства.

Ф. Козубовський.

Геологічні досліди на Коростенщині.

Коростенська округа ще й до цього часу зовсім мало досліджена що до виявлення продукційних сил її. Досліди академіка Тутківського й інших геологів розкрили лише загальну геологічну картину численних покладів корисних копалин.

Хата Романа Денисюкового в с. Барашівці на Волині.

В процесі будівництва місцевого господарства та відродження виробництва трестової промисловости на заводах Корестенщини виникла потреба спеціяльних розшуків корисних копалин. На кошти місцевого бюджету, року 1924 та 1926, Коростенський Окрплан переводив дослідження силами запрошених на цю роботу фахівців на розшуки корисних копалин в окрузі в одноверстовому маштабі. Такими розшуками охоплено 1880 кв. кіл. півдня округи. Наслідками тих праць широко починають користатися промислові заклади Коростенщини.

За даними дослідів років 1924 та 1926 та за літературними матеріялами картина корисних копалин в окрузі така:

На сьогоднішній день виявлено та обраховано такі запаси *каоліну* по окрузі: в Хотинівських хуторах на площі 4 дес. 200 кв. саж. з запасом 29.500.000 пудів; в Городниці, „ур. Кривуля“, 1 дес. 320 кв. сажнів, зап.— 3.600.000 п.; с. Курчиці — 1.000 кв. саж., зап.— 3.000.000 п.; кол. Киселівка-Ушично — 2 десят. 2.265 кв. саж., зап. 10.810.000 пуд.; с. Межирічка, Народицького району, запас — 180.000 п. Разом обраховано запасів каоліну біля 50 мільйонів пудів. Крім того відкрито, але не обраховано запасів каоліну в таких місцях округи: в Ліствині й Хочину, Словечанського району, біля м. Коростеня, слободі Лопатицькій та коло ст. Чопович (0,5 кілом.).

Каолін Коростенщини, як про те свідчать аналізи та практика порцелянових заводів, що до свого хемічного складу є один з найкращих в Союзі.

Для обслуговування потреб цегляної промисловости можуть служити численні родовища вогнетривалої глини (для заготовлення вогнетривалої цегли) та могутні поклади з льосу та моренного суглинку для виробки звичайної цегли). Родовища вогнетривалої глини виявлено в таких місцях округи: ур. „Кривуля“ біля м. Городниці з запасом 3.180.000 п. (вогнетривала капсульна глина); Шатрище, на площі 3 дес. з зап. 14.000.000 п.; с. Домолоч — 7 дес., 4.000.000 п.; с. Жупанівка — 5 дес., 6.263.000 п.; с. Немірівка — 2.487 кв. саж., 9.948.000 п.; Сінгаї—967 кв. саж.,— 3.968.000 п.; Пашини—1.750 кв. саж., 3.500.000 п., Коростень, садиба музею — 217 кв. саж., 300.000 п.; с. Рудня Ушомирська — 2 дес., 9.600.000 п.; с. Рудня Вастова — 12 дес. 1.800 кв. саж., 61.200.000 п.; кол. Бобровицька Гута — 2,5 дес., 9.000.000 пудів. Разом виявлено вогнетривалої глини на площі 34 дес. 1.421 кв. саж., з запасом 124.959.000 пудів.

Будівельні камні, до яких належать різні граніти, пісківці, конгломерати високої технічної якости є на Коростенщині в необмеженій кількості. До них належать різноманітні граніти (сірі та червоні різних відтінків), діорити, норити, габро (лабрадорит), волиніт, гнейси, граніто-гнейси, пісківці і т. ін.

Велика кількість виходів гранітів є на узбережжі р. Случа — в Городницькому районі; на узбережжі р. Уборті — в Ємельчинському та Олевському районах; на узбережжі р. Ужа — в Ушомирському та Народицькому районах; на узбережжі р. Ірші — в Малинському районі та в низці інших місць округи. Нижче зазначаються лише ті з них, що розсташовані поблизу залізниці, що можуть набути особливого значіння в розумінні експлоатації їх.

1. Сірий, слабо-рожевий, переважно дрібно-зернистий, почасти середньо-зернистий біотитовий граніт. Каменярня знаходиться біля самої залізниці на віддаленні 7 кіл. від Олевська на схід. Запаси каменю тут невичерпані.

2. Ясно-сірий, дрібно-зернистий, почасти середньо-зернистий біотитовий граніт та ясно сірий і білуватий, дрібно-зернистий, багатий на кварць, гнейс в горішніх поверхах каменярні (каменярня на від-

даленні 1 кіл. на південь від ст. Олевськ). Граніт тут дуже твердий і міцний.

3. Грубо-зернястий граніт — репаковий (рапаківі). Ціла група каменярень на південь від м. Малина за 2 кіл. та за 6 кіл. від залізн. ст. Малин.

4. Сірий дрібно-зернястий граніт. Каменярня біля 95-ої верстви залізниці Київ—Олевськ (з боку Києва) на віддаленні до 1 кіл. на південь від залізниці.

Хата Лукаша Шульського в с. Станішівці на Волині.

5. Темно-сірий, середньо-зернястий граніт репаковий, що має у собі біотити. Камінь цей досить свіжий, міцний. Знаходиться біля села Городища, на лівому березі Ірші, на віддаленні 2-х кіл. від станції Малин.

6. Сірий середньо-зернястий граніт. Родовище на підвищенні в хуторі Чорногубові за $1^1/_2$ кіл. від залізничного роз'їзду Вигово.

7. Червоний граніт — ціла низка каменярень в околицях місця Коростеня.

Виходи пісківця Овруцького в багатьох місцях на просторі Словечанського, Овруцького кряжа, Білокоровницького, Овечанського й Попильнянського, Ігнатпільського кряжів.

Зазначаємо 2 пункти: 1) Рожевий, рожево-сірий і чисто сірий, надзвичайно твердий, кременястий, міцний, дрібно-зернястий пісковик. Каменярня на віддаленні 4-х кіл. на захід від ст. Білокоровичі, є до неї залізнична колія від ст. Пост-Дровяний. 2) Червоний (Овруцький) пісковик. Каменярні біля уроч. „Костюків Ліс“ на північ від Овруча, біля самої залізниці.

Крім того, на терені Коростенщини є середньо-зернясте, почасти грубо-зернясте темно-зелене *габро* (лабрадорит) з дуже червоною, сильною міньбою (грою барв). Ця порода складається майже з одного тільки плагіоклаза (лабрадора) і є дуже міцна. Знаходиться біля села Чопович.

З декораційних матеріялів виявлено: а) лупак серицитовий, рожевий — в Овруцькому районі, в с. Збранки та Годотемль; а також фіялковий — в с. с. Покалів та Хліпяни.

Деяке значіння можуть мати охри, але розповсюдження цього роду корисних копалень мало досліджені й майже немає даних для відповідних висновків. На сьогоднішній день зразки здобуто лише з таких місць округи: с. Курчиці, Городницького району; Березівки, Базарського району; с. Збранки, Овруцького району; с. Лумлі, Малинського району. Зразки аналізуються в Харкові та Київі:

По низинах річок Уборті, Ужа та інших місцях виявлено запаси *бурого залізняка.*

Гранат знайдено лише в одному місці — в с. Дідковічах, Народицького району, тут він трапляється гніздами в каоліні. Промислового значіння мати не може через невелику кількість.

Бурштин трапляється в с. с. Барашах, Гулянці, Ушомирського району, Копищах, Олевського району та Збранках, Овруцького району. До цього часу ці знахідки мали випадковий характер, і трапляється бурштин не так часто.

Через дослідження також відкрито в околиці с. Бобриці, Барашівського району, *базальт* на площі 2-х дес. Запаси його виявити неможливо тому, що це є порода вулканічна. Його можуть бути міліярди тон. Як базальт може бути використано для шкляної промисловости, то останнє відкриття набуває особливої цінности. Потрібно докладніше дослідити родовища його та зробити належні іспити матеріялів, крім тих, що вже зроблено.

Із інших складових частин порцелянової промислової маси виявлено: 1) *польовий скалинець* біля с. Сушок, з запасом 4.500 пудів, та в м. Городниці на пл. 1.850 кв. саж. скалинця в чистому вигляді 6.500 п., кварця в ньому 13.000 п. та пегматиту 16.000 п. (кварць молошно-білий). Кварцьові корки на окварцьованих гнейсах і на Овруцькому пісковику виявлено в сточищі р. Уборті.

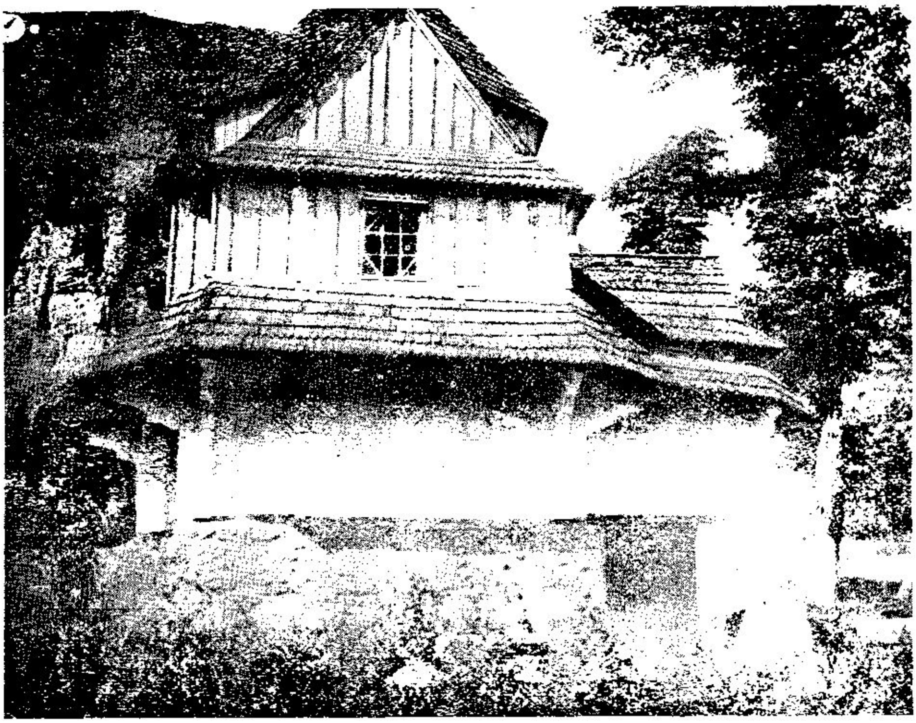
Білі кварцьові піски виявлено в ур. „Кривуля“, в 3-х кіл. від м. Городниці, на пл. 1 дес. з запасом 1.440.000 пудів, та в ур. „Перехі“ при с. Кривальська Гута, на площі 32-х дес. з запасом 5.800.000 пудів. Ця кількість кварцьових пісків цілком забезпечує постачання місцевих шкляних заводів.

Нарешті, потрібно зазначити, що дослідами 1926 року в Городниці на площі порцелянового заводу відкрито поклади радіо-активного мулу.

Наведені дані про наявність в окрузі корисних копалин свідчать про багатства округи на ці копалини, проте потрібно зазначити, що ви-

явлення копалин носило далеко не плановий характер і в більшості виявлення їх переводилося випадково. На наступне п'ятиріччя виявлення корисних копалин потрібно поширити, надавши йому планового характеру.

Ще смуга не розвідана розшуками корисних копалин простягается на вісі: Хабно-Овруч — Словечено-Перга на просторі понад 8.000 кв. кіл. Цей простір розподіляється за відносною економічною важливістю його частин. До найважливіших потрібно віднести місцевості, що прилягають до залізничних магістралей: Коростень—Олевськ,

Церква в Карвасарах на Смотричу в Кам'янці-Подільськім.

Коростень — Овруч, Коростень — Київ. Районом дослідження другої черги буде дільниця на південь від магістралі Коростень — Олевськ, що втикається в площу дослідів 1926 року. Решта дослідних просторів буде відноситись до 3-ої черги. Подібний розподіл чергування вимагає встановити для першочергових праць крайній максимум економічно-корисного віддалення розробок від залізничної колії (радіус 7—10 кілометрів). На 3-х наших залізничних магістралях площа 1-ої черги займе понад 2.500 кв. кілом. Площа 2-ої черги, на південь залізниці Коростень — Олевськ, займе понад 2.400 кв. кіл. і, кінецькінцем, площа 3-ої черги матиме 3.100 кв. кіл. На наступне 5-тиріччя дослідження корисних копалин, що увязується з 5-тирічним планом розвитку промисловости округи, має бути переведено в такому порядкові:

В 1928/29 році — смуга вздовш магістралі Коростень—Олевськ, площею 1.000 кв. кіл.

В 1929/30 році — смуга на магістралях Київ — Коростень та Коростень — Овруч — 1.300 кв. кіл.

В 1930/31 році — простір з площею в 2.300 кв. кіл. на південь від залізниці Коростень — Олевськ.

В 1931/32 році простір в 1700 кв. кіл. на схід від лінії Коростень — Овруч в адмінрайонах Народицькому та Базарському.

В 1932/33 році — простір в 1.700 кв. кіл. на півночі Коростенщини — в Словечанському районі та північно-західній частині Олевського району.

Передбачається, що дослідження Округи буде переводитися за рахунок асигнувань по держбюджету, тому ми плануємо лише участь місцевого бюджету в розмірі 50% вартости таких праць. Вартість дослідження квадр. кілометру за досвідом дослідів попередніх років складає 5,7 карб. На підставі цього вартість витрат на дослідження корисних копалин нашої Округи щорічно визначиться в такому розмірі:

Роки	Загальна вартість дослідчих праць	І з н и х	
		По держбюдж.	По місц. бюдж.
1928/29 р. . .	5700	2900	2800
1929/30 р. . .	7410	3710	3700
1930/31 р. . .	13110	6610	6500
1931/32 р. . .	9690	4890	4800
1932/33 р. . .	9690	4890	4800
Разом . . .	45600	23000	22600

Коростенська округа має значні запаси торфу. В порядку анкетного дослідження в окрузі зареєстровано більш 200.000 гект. торфовиків. Пересічна-ж глибина залягання торфу складає 1,56 метрів. Загальний запас повітряно-сухого торфу на зареєстрованих торфовиках складає 210 міл. тон, що є втричі більшим за запаси лісу округи. Головні запаси торфу розташовані в північно-західній частині округи в водорозділі р. Уборті і частково Случа. Такий значний запас торфу на Коростенщині відкриває значну перспективу по його використанню так для потреб промисловости, як і сільського господарства.

Потрібно зазначити, що дослідницьку роботу по культурі болот, що переважно в окрузі є торфові, було розпочато в 1912 році за ініціятивою Волинської Губ. Зем. Управи. Війна й революція припинили детальніше переведення дослідження і лише 1926/27 р. в окрузі покладено початок плановому торфодослідженню. В цьому році за рахунок коштів по місцевому бюджету та коштів місцевої промисло-

вости переведено обстеження 14.110 гектарів торфових болот, що з них виявлено за поверховим обстеженням 9.308 гектарів і за рекогносцировочним — 4.802 гект. Через обстеження і аналіз добутих зразків установлено високу якість наших торфовиків. Так, за відомостями торфового відділу НКЗС, робоча калорійність торфового палива Коростенських торфів, при 20% вохкости, вище середньо-українських цифер і дає до 3500 калорій; як що на органічну масу по Україні пересічно припадає 5439 калорій, то при Радовельській станції торфи дають до 5800 калорій при попілляности 4 — 10%. Ємельчинська Гало дає біля 6000 калорій при 6% попілляности. Коростенські торфи й за складом хемічних елементів займають перше місце; азоту в них 3%, фосфорного квасу 0,5% та калія біля 0,5%. Пересічна попілляність наших торфовиків складає 6 — 8%, а доброякість висовує ряд завдань по використанню його на паливо та для потреб сільського господарства для збагачення грунту органічними речовинам (азотом), а також в порядкові використання його для виробництва різних хемікатів, от як: метиловий спірт, парафінові масла, азотові здобрення, смолу, фарби та ін.

Використання торфу, як палива, має бути переведено не тільки на підприємствах, але й в селянських господарствах, що дасть змогу врятувати від знищения ліс заміною древесного палива на торф.

Накреслені вище перспективи використання торфу так в промисловості, як і сільському господарстві, висувають низку завдань дослідчого порядку, а саме:

1) Планове переведення розвідок на торфи, виявлення площі, запасів та якости окремих торфовиків, зокрема виявлення мохових торфів, з яких була-б можливість добувати найліпшу підстилку.

2) Переведення дослідів на підприємствах по доцільному спаленню торфового палива.

3) Переведення дослідів використання торфу, як підстилки, а також цілої системи дослідів використання його, як здобрення на типових грунтах нашої округи.

4) Переведення цілої низки дослідів для виявлення норм виходу з нашого торфу різних хемікатів.

В наступному п'ятирічці потрібно буде закінчити поверхове обстеження торфовищ для встановлення місць промислового добутку торфу, а також і для селянських розробок.

На намічених місцях промислової розробки торфу потрібно буде переводити докладні обстеження. Пересічно за рік в порядку поверхового обстеження має бути обстежено 6000 гектарів і в порядку докладного — 500 гектарів. На переведення поверхового та дальшого докладного обстеження, разом з переведенням хемічного аналізу (теплового та сільсько-господарського) зразків торфу, що будуть відбиратися підчас обстеження (при поверховім 1 зразок на 5 гектар. і докладнім 3 зразки на 1 гектар) витрати складатимуть пересічно в рік 6500 крб.

Аналіз зразків торфу буде переводитися лабораторією центральної торфової частині НКЗС.

Виявлення рентабельности спалення торфу на місцевих установках підприємств потрібно буде переводити за рахунок самих підприємств.

Переведення дослідів використання торфу, як підстилки, а також системи дослідів по використанню торфу, як вдобрення, засобів хемічної переробки торфу і використання його для промислових цілей та низку інших питань, звязаних з доцільним використанням запасів торфу передбачається перевести через спеціяльний торфовий відділ з відповідним обладнанням, відкриття якого намічається при Рудно-Радовельській болотній станції, починаючи з 1928/29 року.

Витрати по організації такого торфового відділу та його утримання й переведення відповідних дослідчих робіт намічається переведенням за рахунок коштів по держ. бюджету по витратам на Р.-Радовельську болотну досвідну станцію, як установу краевого значіння[1]).

Н. Занфірова.

З побуту Кремінчуччини.

(Село Куцеволівка [2]).

Забобони.

В Куцеволівці збереглося ще чимало забобонів і замовлянь. Баби-шептухи ще користуються авторитетом, і багато ще селян вірять бабкам більше ніж лікареві. Бабки лікують і людей і худобу, зокрема—корів.

Деякі хвороби, як от — приплив крови, біль зубів, бешиху, пропасницю — лікують шептанням, замовлянням. Замовляння, що їх уживають до лікування зазначених хвороб, удалося зібрати, а що до корів, то вдалося здобути лише одне,—від більма (луди), решту бабки дуже бережуть, кажучи, що коров'ячі замовляння дуже важні, і їх нікому не можна казати.

Навожу тут найхарактерніші забобони, що ще мають великий вплив у побуті нашого села.

1. Перед заходом сонця не метуть хати, а якщо хто й мете, то сміття залишає в хаті. Викинути ввечері сміття з хати, це — накликати велике нещастя на всю родину. З тих же міркувань неможна виносити ввечері попіл, виливати воду, де купано народжену дитину. Вилити воду — дитина недовго житиме.

2. Неможна питати „куди йдеш“ або „куди їдеш“, бо накличеш нещастя. Можна питати лише „чі далеко?“

3. Йдучи доїти корову або вертаючися від корови, неможна відповідати на привітання. Привітатися в такім випадку — зазнайомитися з коров'ячою напастю.

4. Наближаючися з молоком до чужої людини, закривають дійницю фартухом, щоб чужий не зглазив.

[1]) Ураховуючи велике практичне значіння зазначених дослідів для розвитку господарства Коростенщини, Окрплан звернувся до Укрдержплану з клопотанням про включення дослідчих робіт по вивченню продукційних сил на Коростенщині до першої черги

[2]) Закінчення. Див. Краєзнавство, ч. 4.

5. Після того, як корова отелиться, неможна цілу добу нічого давати з хати. Як що дати, то корові пропаде молоко.

6. Новонароджену дитину вперше виносять з хати, дбаючи, щоб ніхто не дивився на неї, бо, подивившися, можуть наслати на дитину „крикливців“ [1]).

7. Квасять буряки й капусту в старім місяці. Під новий місяць квасити неможна, бо сік осклизне, а буряк чи то капуста згніють.

8. Якщо куплена худоба мало їсть, хиріє — значить старий хазяїн шкодіє за нею. Щоб уникнути цього, голова в сем'ї продає тварину за декільки копійок комусь із родини. Вірять, що після такого продажу тварина перестає сумувати й поправляється.

9. Баба з порожніми відрами перейде дорогу — буде невдача. Щоб уникнути її, треба побажати, щоб у тої баби згорів димар, тоді невдачи не буде.

10. Старші жінки, йдучи на вулицю з дитиною, захищають її від поганого ока *„од пристриття“*, розставивши пальці над головою дитини й примовляючи:

Пять — перед очіма.
Заячіна, їжачина
За плечіма.

Молоді жінки цього звичаю вже не тримаються.

11. В четвер перед зеленими святами і в четвер після них неможна прати білизни, білити полотно й полоти. Перший четвер — „Мавчін Великдень“, другий — „Мавчіни Проводи“. Хто в ці дні робив заборонені роботи, тому рекомендується не виходити з хати у ночі, бо мавки ганятимуться й можуть залякати на смерть [2]).

Замовляння.

В Куцеволівці вживають такі шептання-замовляння:

1. Од *„криклиття“* (од крику), також од *„пристриття“* (зглазу).

Дубе, дубе, кучерявий
У тебе син, а у мене дочка
З моеї дочки та на твого сина.

Крикливці-плаксивці
Іде дим за водою
Бере крикливці із собою [3]).

...

Ви подумані крикливці
Подумані-погадані
Ви крикливці вечірнії
Чясуві-минутні
Вечірні-огненні
Полунишні-світуві

Я вас визиваю
Я вас викликаю
Ідіть собі у темний ліс
Темний ліс буде шуміть
Буде тріщять
Народжений—молитвений (ім'я).
Буде спать [4]).

[1]) Маленькі чоловічки, що живуть у лісах. Вони лякають дитину, і дитина весь час кричить.—*П. З.*

[2]) Мавками в наших місцях звуть маленьких дітей, що вмерли нехрещеними.

[3]) Подала Маренка Ругно, 62 років. Куц., 29—V—27.

[4]) Под. Титяна Цебро. Куц., 8 – IV – 27.

2. *„Кровь замовляти“* — од приливу крови до голови.

Залізний дід
Залізна баба
По залізну воду йшла
С залізним коромислом
Залізне коромисло зломилось
Залізні відра побились
Благословенному — охрещеному
Кров остановилась [1]).

Ходила баба по горі
Рожу сажала
Кров замовляла
Рожа зійшла
Кров увійшла
Стань кров каменем
Стань кров каменем
Стань кров каменем [2]).

Попереду поплювавши на хворого, промовляти обидва замовляння тричи.

3. Од *„зубів“*.

Молодиче молодиче
Ти сам молодий
Під тобою кінь вороний
Питається старий молодого
Чи булять зуби у неживого
Ні буліли ні щеміли
Як камень затверділи
Народженому - молитвеному
Рабу божому (ім'я)
Зуби заніміли
Біла пречіста
Йде кров нечіста [3]).

Чірвак чірвачок
Мав собі дванадцять жилочок
Ні дванадцять ні одинадцять
Ні десять ні дев'ять
Ні вісім ні сім
Ні шість ні п'ять
Ні чотирі ні три
Ні два ні одного
Щоб висипались чірвачки
Усі до одного.

Що до другого замовляння, то місцеві шептухи кажуть, що зуб болить від того, що в ньому заводиться червак, який має дванадцять жилок. Це друге замовляння діє згубно: червак чорніє, гине, випадає, й зуб навіки перестає боліти [4]).

4. Од *„беха“*[5]) *і „бешихи“*.

Бех і бишище
Ви колючі ви і болючі
І ви палючі
Ви жіночі ви і дівочі
Ви чоловічі ви і парубочі
Ви простричині ви і урічіні
Ви і вітром підійдені
Ви і подумані ви і погадані
Ви сказані ви і наслані
Ви і названі
Вас семдесят сім
Я вас вишіптую всіх
Я вас вишіптую я вас визиваю
Я вам топорами і заступами
Усім парусти присікаю
Я вас за вітрами
І за димами
На очерета і на болота
І на темні ліса ссилаю
Де сонце не сходе
Де людський глаз не заходе
Де дзвони не дзвонять
І де люди не говорять
І де півні не поють
І де зузулі не кують
Там вам сухарі там вам і вода
Там вам пить там вам гулять
І всі роскоші занімать.

[1]) Под. Маренка Ругно. Куц., 18—IV—27.
[2]) Под. Титяна Цебро.
[3]) Под. Маренка Ругно. 18—IV—27.
[4]) Под. Маренка Ругно. 18—IV—27.
[5]) „Бех“ важка форма бешихи.

А тут вам не стоять
І парустів не пускать
Жовтої кости не ламать
Щірого серця не в'ялить
І чірвоної кріві не пить
І тії ж самої людині
І голову не бить [1]).

5. Од „*більма*". Вживають до лікування скотини.

Поки я не знала
То я не шептала
Як стала знать
Стала от більма шептать...
. . . .
Їхав святий Юрій
По золотому мосту
З золотим ціпком
А за ним гналося
Три цебра [2])
Один чорний
Другий сірий
Третій білий
Чорний більмо насилає
Сірий більмо счищяє
Білий от більма помагає
Благословенній скотині
Більмо унистожає [3]).

6. Од „*Пропасниці*".

Тройця свята
І богородиця свята
І ви святі отці
Антоній і Митрофан
І ти воіне Іван
І всі дванядцять апостолів
Київські і печерські
І єрусалимські
І Афонські і Подонські
І помагайте на помочі стать
І цю лиху лихоманчицю
Шептать і вишіптувать.

Ти лихоманчіце
І поганая поганчіще
Ви колючі ви і болючі
І ви палючі
Ви жіночі ви і дівочі
Ви і чоловічі ви і парубочі
Вас сімдесят сім
Я вас вишіптую всіх
Я вас вишіптую
Я вас визиваю
Я вас викликаю
Я вам топорами і заступами
Усі парусти присікаю
Я вас на Осіянські гори єсилаю
На Осіянськ й горі
Стоять манастирі
У тих манастирях
Господній престол
На тім престолі
Святий Зосим
І ударив по столам
„Вас сімдесят сім
Ви всі пусті без поясів
Ви і ночні ви і полуночні
Ви і ночні ви і зореві
Ви і первого сна
Ви подумані ви і погадані
Ви сказані ви і наслані
Ви і названі
Ви голі і босі і простоволосі
Як ви сюди попали?
Бодай ви пропали!"
Ти Наталья і Мотрона
Забирайте своїх сестриць
І ведіть їх на очерета
І на болота
І на святой Елени Остров
На тім острові золотий хрест
Ми до того христа хрестились
І Богу молились
Од вас сімдесят
Чорні лихорадки сім
І одстряньте
Будь ви трижди прокляті
І на віки
Амінь [4]).

Замовляння від зубів, бешихи і пропасниці проказують пошепки 12 разів. Хворий на цей час мусить міцно заснути. Що скорше засне, то краще — більше шансів одужати [4]).

[1]) Под. Федоська Коваленко, 53 рок. Куц., 20 — IV — 27.
[2]) Злі собаки. Очевидно — „цербера".
[3]) Под. Маренка Ругно. Куц. 18 — IV — 27.
[4]) Под. Федосья Коваленко, Куц. 20 — IV/27.

Місцеві селяни лікують бешиху поможливості тільки шептанням.

В Куцеволівці замовляння збереглися тільки, як засіб лікування деяких хвороб. Інших замовлянь не збереглося [2]).

—

В наших місцях (Куцеволівські околиці) ще зберігся звичай *привороджувати*. Наприклад:

Непомітно вливають у питво декілька краплин соку з любистку (Levisticum officinale). Як що це не допоможе — вживають другого способу, якого вживають у рідких випадках і поможливості ховають, як таємницю, а саме: *напоїти кошачим мізком*". Це робиться так:
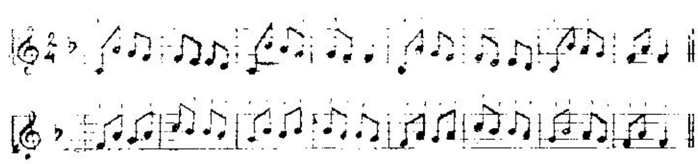
... Вбивають чорного кота, висушують його мозок, товчуть його на порошок. Цей порошок підсипають у питво, або їжу тому, кого хочуть приворожити.

Цей спосіб старі ворожки вважають за такий, що сильно впливає,— „хто мав нещастя напитися кошачого мізку, мимоволі на все життя прив'яжеться до того, хто його напоїв".

Якщо хто *заздрить* чужому щастю, то, щоб посіяти свару, вживає такого способу: взяти жменю землі на роздоріжжі, або в тім місці, де гризлися собаки. Спалити лопнувший дерев'яний обруч. Змішати попіл з обруча з землею з роздоріжжя і, непомітно для об'єкта заздрости, обсипати його цією сумішшю.

Розваги молоди на селі.

Молодь досі ще міцно тримається „вулиці" й хорових співів. Десь на вільнім місці коло тину улаштовують танки. З танків популярна селянська *полька*: танцюючи повагом повертаються то в один, то в другий бік, весь час дрібно притопуючи ногами й поводячи плечима. Від цього руху й притопування одежа тіпається, як од вітру. Цю польку звуть „*дрібушечкою*". Грають її так:

Дуже люблять *козачок, гопак*, але чомусь більше танцюють парубки, а дівчата рідко. З танків ще знайомий молоді *краковяк*.

Гри різні в селі перевелися давно, років 12. Старі почасти позабувалися або нецікаві для сучасної молоди, а нові ще не дійшли до села. От типовий святковий день сільської молоди:

З ранку дівчата йдуть до церкви (до церкви ходять майже тільки дівчата й жінки, чоловіки ходять дуже рідко). На 11 годин повертаються додому, обідають (в цей час обідає все село). По обіді йдуть гуляти, заповнюючи веселим сміхом і жартами вулиці села.

Зібравшися великими групами, в супроводі гармошки, бубна ходять з одного кінця села в другий, зупиняються серед вулиці, потан-

[2]) Всі шептухи, що подавали відомості, неписьменні.

цюють, пожартують, і так до вечера. А увечері розходяться додому Тут вже невеличкими купками ще співають до пізньої ночи десь під клунею або повіткою.

Від великодня до зелених свят тягнуться так звані „святі вечера“— дбають укінчити роботи до 5-ти годин вечора, виходять на вулицю, молодь співає свої пісні, діти тутаж бавляться, баби розмовляють, лузаючи насіння. Це час сільського „dolce far niente“.

Парубки з більшою охотою гуляють уночі. Під глухі згуки бубна з вигуками, свистом дефілюють вони по селу, й слідом за ними довго не вгавають потурбовані сільські собаки.
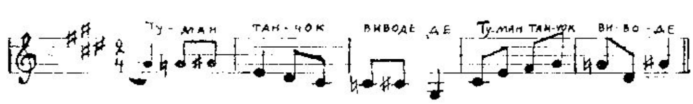
Вистави в селянськім будинку не порушують звичайних форм життя села — далеко не всі ходять на вистави.

Перед війною з захопленням гуляла молодь у жмурки, горілки, кішку-мишку, в танка. В жмурки й горілки гуляли від великодня до холодних днів. Перед великоднем, у піст, були ігри, що звалися „постові“, в їх гуляли тільки в піст, це — кішка-мишка, танок.

Гуляючи в кішку-мишку, примовляли[1]):

До нори мишка, до нори.
До зеленої комори.
Мишка в нірку,
А котик за комірку.
Вражий коток,
Що не піймав мишку за хвосток.

Гра в *танка.* Взявшися за руки стають у коло. Поволі коло обертається. Зупиняється. Двоє, держачися за руки, підносять їх угору. Це — *ворота.* Решта проходить у ворота. Коли всі пройдуть остання пара підносить руки, і всі знову проходять, співаючи:

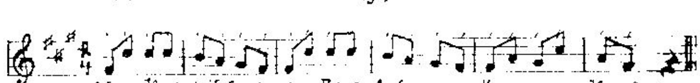

Туман танчок виводе, (2 рази)
Шо виводе тай стане, „
На дівочек погляне, „
Чі всі дівки у танку. „
Усі дівки у танку, „
Тікі рожі немає. „
Мате рожу чісала,
А чісуче сказала:
„Доню моя, роженько,
Як йдеш ти у танець,
То не ставай край туманця.
Туман перстень стаскає,
Золот перстень здіймає“

Скінчивши співати, всі підносять руки над головою, підіймаючи парубка — „туман-танчок“ і деякий час носять його.

В танка гуляла не тільки молодь, а й молодиці з чоловіками.

Купалин тиждень (тиждень Івана Купала — нині зовсім забутий) провадили, плетучи вінки, копаючи цілющі трави, стрибаючи через вогонь. Дівчата кидали вінки на воду, співаючи:
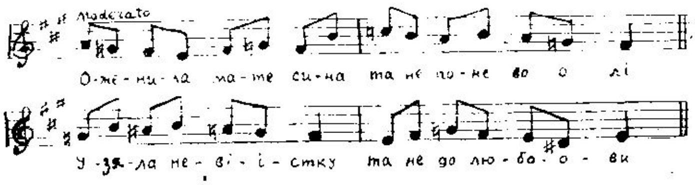

[1]) Под. Горпина Ричка, 28 р. Куц. 3—IV—27.
[2]) Под. Титяна Цебро, 5-IV-27.
[3]) Под. Агапія Хижинська, 19/IV—27.

Ой на Івана хліб сажала,
А на Петра вибирала,
Купала на Івана.
Купався Іван та в воду упав,
Купався Іван та в воду упав,
Купала на Івана.
Ійшли дівки по ягідки,
А молодиці по полониці,
Купала на Івана.
Досталося річку брести,
А Маренці перед вести,
Купала на Івана.
Усі дівки перебрели,
Дівка Маренка утонула,
Купала на Івана.
Дійшли слухи до мачюхи:
Дівка Маринка утонула,
Купала на Івана.
Не жаль міні дівки Маренки.
А жаль міні плахти чернітки,
Купала на Івана.

З пісень, що співають ще на селі, подаємо такі:

Оженила мате сина [1])

(Жіноча).
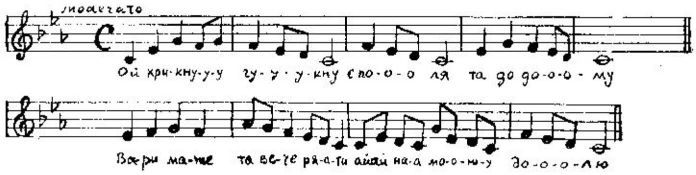

Оженила мате сина
Та не поневолі,
Узяла невістку
Та не до любови.
Послала мате сина
У Крим-дорогу,
Нелюбов-невістку
Брать дрібного льону.
„Як не вибереш льону,
То не йди додому“.
Брала ж вона лен,
Не вибрала.
Стала вона там
Ночювати.
Приходе миленький
До мене близенько,
„Ходім, мила, до матері
У гості,
Поклонимось, мила,
Матері у ноги“...
...Посадила мате сина
У конець столу,
Нелюбов-невістку
Біля порога.
Чястувала мате сина
Все медом та пивом,
Нелюбов-невістку
Все отрутею
„Чястуй, чястуй, мате,
Хоч по чароці,
Поховаєшь мате
В одній ямоці“.
„Чястуй, чястуй, мате,
Хоч по половинці,
Поховаєшь, мате,
В одній домовинці...“
...Поховала мате сина
Під церквою.
Нелюбов-невістку
Під звоницею.
Посадила на синові
Червону калину,
Нелюбов-невістці —
Колючю шепшину.
Росла, росла шепшина,
Вершки схилилися,
Мате за дітками
Зажурилася.
Ой, боже-ж мій милостивий,
Що ж я наробила,
Що я своїх діточок
С світа позгонила.
Поховала
В зеленім садочку,
В зеленім садочку,
При городочку.

---

[1]) Под. Титяна Богомаз. Куц. 16 — XI — 26.

„Ой, крикну, гукну з поля“ [2])
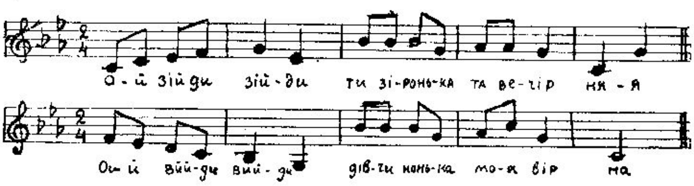
(Весняна)

Ой, крикну, гукну с поля
Та до дому,
Вари мате та вечеряти
Ай на мою долю.
Ой, наварила, доню моя,
Не багато—трошки,
Нема ж тобі доню моя
Ні миски, ні ложки.
Миску розбила,
Ложку спалила,
Така ж твоя, доню,
Доля несчаслива.
Ненько моя рідна,
Де ти долю ділa,
Чі пропила, чі прокляла.
Чі в пічі спалила?
Тоді ж тебе проклинала,
Як пшеницю жала,
На гору йшла, тебе несла,
Шей води набрала.
Було б тобі ненько
Ни проклинати,
Ісповить—положить
 ділечко робить...

Боялася ж, доню,
Того поговору,
Шоб с колисочки не впала,
Меньше горя знала.
Ти думаєшь, ненько,
Що я тут паную?
Прийди подивися,
Як я тут горюю.
Ти думаєшь, ненько,
Шо мені тут добре?
Приди, приди подивися
Яке мені горе.
Ти думаєшь, ненько,
Що я тут не плачю?
За дрібними слізоньками
Я й стежки не бачю!..
Ти думаєш, ненько,
Шо я тут не журюся?
Як вийду за ворота
Од вітру хилюся!..
Сиротина утомилась,
На тин похилилась,
Люди кажуть, ще й говорят,
Що горілки напилась.

„Ой зійди, зійди, зірко“).

Ой, зійди, зійди
Ти зіронька, та вечірняя,
Ой, вийди, вийди
Дівчінонька моя вірна.
Рада б зірка зійти,
Темна хмара наступає,
Рада б дівка вийти,
Так матуся не пускає.

Не подоба зірці
Та з вечера, та заходити.
Не подоба дівці
До козаченька виходити.
Ой, зіронька зійшла
Усе поле освітила.
А дівчіна вийшла
Козаченька звеселила.

[1]) Подала Параска Довга. Куц. 2 — XI — 26.
[2]) Подав П. Ф. Занфіров. Куц. 5 — IX — 26.

ЖИТТЯ КРАЄЗНАВЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

АМСРР

Бирзула. Ще минулого року було скликано краєзнавчу конференцію з учительства Бирзульского району, але фактичну роботу розпочав тільки гурток при Бирзульській досвідній залізничій школі № 2. Оскільки нам відомо — це перші піонери в організованій краєзнавчій роботі не тільки на Півд. Захід Залізниці, а й в цілій АМССР.

16 січня 28 року було обрано правління гуртка й ухвалено план роботи на рік. Роботу провадять вчителі школи і учні старших груп (гурток юних натуралістів з учнів IV-VI груп).

Ухвалений план мав у собі пункти, що потрібують багаторічних спостережень, що на початку роботи не було ураховано, тому, звичайно, виконано план тільки в частині, а саме:

По сектору геології зібрано двадцять зразків сторчового (глибинного) розрізу бирзульської артезіянської криниці.

По сектору флори й фавни — вивчався родовий склад тварин (ссавців, птахів, риб), робилися спостереження над укладом їхнього життя: періодичні та неперіодичні мандрівки, переліт птахів, склад їжі (дослідження складу їжі в шлунках). Зроблено декілька опудал (15 з птахів, 3 з ссавців і 6 препаратів з риб). Зібрано ще невелику колекцію комах, але не монтовано за браком ящиків. Зібрано 15 родів місцевих комах шкідників піонерами — членами гуртка. Укладено гербарій дерев та кущів району і весняної лісової й лугової флори.

Крім цього організовано живий куточок: шкідники садка (розвиток їх. у банках); земноводники й плазуни: шовковичний черв. У живому куточку спостереження роблено за Вінтергальтером.

По метеорології провадилися систематичні спостереження протягом цілого року. зібрано відповідні матеріяли.

З побуту та фольклору зроблено низку спостережень на базарі, зібрано деякий матеріял спостережень із сусіднього з Бирзулою села Любомирки, але ще матеріял не приведено до порядку. Зібрано та упорядковано цікавий матеріял з життя с.-г. комуни в с. Мигаєво. Записано декільки історичних старих пісень, між ними од лірника записано думу про отамана Палія.

По ревруху на Бирзульщині зібрано й упорядковано цінний альбом у звязку з 10-ми роковинами Жовтня. Підібрано літературу до вивчення ревруху району. Налагоджено звязки з товаришами, що брали активну участь у ревгусі, але зразу перебувають поза межами району. Закладено підвалини до організації районового осередку іспарту за участю активу проф та партробітників району, встановлено в цій справі щільний звязок з парткомітетом і мобілізовано круг цього діла громадську думку. Загалом у цій галузі справа пішла так жваво, що маємо надію протягом 2—3-х років виконати намічений план.

Надаючи великого значіння збереганню наслідків краєзнавчої роботи, гурток з самого початку роботи поставив собі за завдання організувати краєзнавчий музей. До того ж уважаємо, що музей може бути за найкраще знаряддя не тільки до пізнання краю, а й до пропаганди самої краєзнавчої роботи. Отже, де тільки дозволяє досліджуваний матеріял, ми збираємо зразки, колекції, робимо препарати. Ще зібрано мало, але й з того вже можна було б розпочати організацію музею, але буквальна відсутність яких-би то не було коштів, а головніше відсутність окремої кімнати гальмує справу з його відкриттям.

Всю краєзнавчу роботу щільно увязано з роботою школи, і головні моменти її обговорюються не тільки в правлінні гуртка, а і в педраді школи.

В дальшому гадаємо потроху втягати учительство інших шкіл і допомагати своїм досвідом організації подібних гуртків при інших школах району, щоб охопити роботою ширшу територію, бо наш гурток ухвалив працювати на території тільки в 4 — 5 кіл. радіуса.

Білоцерківська округа.

Для поширення краєзнавчої роботи на окрузі Білоцерківське Краєзнавче Т-во вирішило рганізувати філії по всіх районах. З цією тою було розіслано листа-обіжника відом Товариству активним робітникам 19-ти айонів і короткеньку інструкцію для роботи ілій.

Робота самого Т-ва поглиблюється: музей, озпочатий на початку року, має вже понад 0 назв гербарія місцевих рослин і 22 опудала птахів. Розпочато справу з об'єднанням раєзнавчого музею з музеєм Спілки Мисливів і Рибалок, що має теж збірку з 80 опудал місцевих птахів і 10 опудал ссавців.

Видано в кількости 1500 пр. друкарським особом анкету по збиранню діялектологічного матеріялу, розроблену т. Гладким. Анкету розіслано по селах.

Видано вже три випуски збірника Білоцерківщини. Вип. I — „Сільське господарство", опрацьовано соціяльно-економічною секцією. п. II — „Територія. Населення. Річки", та п. III — „Птахи Білоцерківщини" опрацьовано природничою секцією. Готується до друку „Грунти Білоцерківщини".

Дніпропетровська округа.

Дніпропетровська Громада Аматорів вітознавства вже працює два роки (з 15-IX р.). Працювала Громада виключно на членські внески, Отже виконати широкої роботи цей час не змогла, бо досі не має ще навіть кремого приміщення, і не тільки ніде устатувати лабораторій, ба навіть ніде діти біліотеку і регулярно збиратися для доповій чи то по справах Громади. Тільки в танній час Громада одержала субсидії від пектури охорони пам'яток і Окрземвідлу (разом субсидій 135 карб.), що дало огу трохи поширити роботу.

Для популяризації краєзнавчої роботи Громада робила спроби використати місцеві гати „Зірка" та „Звезда", але газети одмовилися друкувати надіслані до них статті, лишився єдиний спосіб звязку з широкою есою — друкувати матеріяли на власний шт. Видруковано було й розіслано покищо програм по охороні природи.

На сей день Громада має 73 дійсні члени 60 гуртків охорони природи при школах кріпсп. наросвіти та Дорирофсожа К. З. з х 24 необ'єднано, а 36 об'єднано районим Бюром. Кожний гурток пересічно має 30 чл., отже разом втягнуто в початкову роботу до 2000 молоди. Коли вдасться здобути хоча невеличкі кошти на дослідчу роботу, маємо намір організовувати краєзнавчі гуртки, втягаючи їх відразу в роботу.

Не вважаючи на відсутність помешкання, вдалося улаштувати 5 загальних зборів, де зачитано було доповіді: „Кванти", „Пам'яти Камерера", „Мандрівка на Мурман", „Побутове життя Дніпропетровщини".

В Громаді організовано 3 секції: астрофізичну, краєзнавчу й фотографічну, але за відчитний час працювала тільки краєзнавча. Її робота виявилася в організації зазначених гуртків по охороні природи й керуванні їхньою роботою, в збиранні матеріялів до вивчення флори й фавни Дніпропетровщини. Розпочато систематичні фенологічні спостереження.

На близчі роки Громада ставить завданням організовувати сільські та районові краєзнавчі гуртки, беручи за програм роботи: вивчення метеорологічних особливостей краю; фавна, флора, охорона природи; мінеральні та грунтові багатства краю та їх використовування, річки Дніпро й Самара та їх користь для краєвого господарства; сільське господарство краю; промислові й свійські тварини та їх біологія; шкідники сільського господарства, збитки від них та засоби боротьби з ними; побутові умови села; історія краю, пам'ятки культури та їх охорона. Разом з тим є на думці улаштувати широку консультацію села в справах краєзнавства, а також далі втягати школи в краєзнавчу роботу, бо вони, на думку Громади, служитимуть основою краєзнавчої мережі.

В своїй роботі Громада має звязок, крім УКК, з ЦБК РСФСР, Рус. Об. Люб. Мироведения, яке дуже допомагало організації Громади, Гром. Амат. Світозн. Одеси й Харкова, УАН, Укрметом, Запорізьким Краєзнавчим Тов-ом та іншими установами.

Редакційна колегія Громади зібрала та виготувала до друку 36 програм по краєзнавчій роботі, з яких спромоглися видати ще тільки 11.

Бюджет громади виносив разом 323 карб. 29 к., очевидно без допомоги зовні теми роботи Громади не збільшиться на багато і в наступні роки.

Криворізька округа.

В *Ерастівськім* районі краєзнавство розвивается досить буйно, але, на жаль, тільки покищо по лінії шкільного краєзнавства. За

I—III квартали було влаштовано низку лекцій з ліхтарем на краєзнавчі теми для ширшої авдиторії. В лютім ще на районконфереції вчительській було зроблено т. Петровським В. С. доповідь „Шкільне краєзнавство“.

Краєзнавчий гурток при Комісарівській 7-мирічній школі перевів дуже широку пропаганду краєзнавства по школах району і II-го березня скликав районову конференцію шкільних краєзнавчіх гуртків. Всього було 30 чоловіка. Конференція заслухала доповіді: „Що таке краєзнавство та його роля в сучасному будівництві Союзу“ (т. Петровського) та „Наші чергові завдання та перспективи“ т. Бутенко, (гол. гуртка), ухвалила вжити всіх заходів до поширення краєзнавчої роботи не тільки серед учнів, а й серед місцевого населеноя і обрала районове Краєзнавче Бюро, що нині об'єднує 35 гуртків, керуючи по змозі їхньою роботою.

Бюро розіслало 12 інструктивних листів, друкуючи їх на шклографі в кількості 600 шт., перевело 3 районових наради.

Дуже заважає роботі цілковита відсутність відповідної української літератури, доводиться користуватися лише російськими виданнями, що незовсім підходять до умов нашої роботи, а також брак коштів — Бюро одержало допомогу від шкіл (4 карб.) та місцевого кооперативу (5 к.), а цього замало.

Мелітопільська округа

Робота краєзнавчого Товариства при **Ново-Олександрівській** трудшколі, починаючи з 1928 року, провадилася по 7-ми секціях.

1. Фольклорно-етнографічній.
2. Історико-археологічній.
3. Історико-природничій.
4. Фенолого-метеорологічній.
5. Економічній.
6. Шкільного краєзнавства.
7. По вивчанню історії колонізації Мелітопільщини.

Досить інтенсивно працювали тільки три секції — фольклорно-етнографічна, фенолого-метеорологічна та шкільного краєзнавства. Це пояснюється до певної міри більшою простотою методів роботи, а також і кількістю учасників їх (напр. по секції етнографічній працювало 10 членів, з них 3 жінки).

Фольклорное-тнографічна секція зібрала великий матеріял до народнього календаря (помісячно), гадаємо цю працю видати окремо; зроблено багато записів з говірок, переказів, казок; записано 9 старих пісень. Зібрано колекцію фотознімків та малюнків. Секція має звязок з Етнографічною Комісією УАН та Інститутом Укр. Наук. Мови й одержує від них „Етнографічний Вісник“ та „Вісник Ін. Ук. Н. М.“

Фенолого-метеорологічна секція провадила велику підготовчу роботу по створенню єдиної метеорологічної мережі по окрузі. Напр., по весні усім школам та зацікавленим особам та установам було розіслано програми для фенологічних спостережень та інструкцію для переведення неінструментальних метеорологічних спостережень. Наслідком цього було те, що тепер почали складати календар природи за останні роки (за робленими раніше спостереженнями) та підсумовуемо наслідки спостережень поточного року. Переводилися також неінструментальні спостереження погоди. Крім того секція давала поради школам що до влаштування при них аматорських метеорологічних станцій [1]), використовувала й використовує записи учнів що до стану погоди і т. і. Головною ж метою секції є скупчення усіх метеорологічних зводок з усіх існуючих станцій округи та налагодження міцного звязку з ними, що й буде запорукою систематичного вивчення підсоння Мелітопільщині. Шкодою в роботі є те, що досі не вдається остаточно збалакатися з Укрметом, проте секція вже має свою метеорологічну станцію й мережу кореспондентів.

Всього в секції працює 9 членів, з них 2 жінки. Одержує секція постійно журнал „Погода й Життя“, „Декадний Бюлетень“, листується з Укрметом та його Дніпропетровським від-ом, Окрстат. і Зем. відділами, Гл. Геофіз. обсерв., фенолог. від Лісного Інст., Гідрологічним Інст. та фенол. бюром ЦБК (це все Ленінград).

Найчисленнішою є секція шкільного краєзнавства (15 чл., з них 8 жінок, всі вчителі). Секція проблює методику краєзнавчої роботи в школі, вивчає дитячий фольклор, готує плани, програми та інструкції по збиранню того чи іншого матеріялу. Секція ставить завданням втягти в шкільну краєзнавчу роботу все активне вчительство округи, що допоможе всебічно вивчати Мелітопільщину.

Решта секцій мало себе виявили, особливо через те, що їхня робота вимагає деяких коштів, яких у т-ва бракувало. Проте іст.-

---

[1]) Про ці станції гадаємо ширше поінформувати окремо.

природнича секція зібрала невеличкий гербарій квіткових рослин в 302 назви і надіслала гербарій в 100 квіткових рослин до місцевого педтехнікуму.

Було улаштовано 3 весняних екскурсії по вивчанню флори й фавни — на узбережжя Озівського моря, на Корсак могилу та на цілинний степ. Улаштовувано лекції й бесіди з селянами про геологічну будову округи, про охорону природи, а історико-археологічна секція улаштовувала лекції й бесіди з історії округи. Лекції улаштовувано з проекційним лихтарем.

Ці секції мають звязок з Укрнаукою (Комісія по охороні пам'яток), Краєвим Комітетом по охороні пам'яток. В обох секціях працює 6 чл.

Секція економічна має вивчати промисловість округи—фабр.-заводську й кустарну та сільське господарство. Об'єднує вона 8 чл., але робота її ще незначна. На цю секцію Бюро вважає за потрібне звернути якнайпильнішу увагу, і при своєму краєзнавчому музеєві маємо улаштувати спеціяльний розділ, що освітив би економіку краю.

Секція вивчання історії колонізації Мелітопільщини ще недавно організувалася і особливої роботи не виявила. Робота цієї секції буде трудненька, бо Т-во своїх архівних матеріялів не має, а Мелітопільське Архівне Управління має матеріяли тільки з початку XIX віку, а попередні матеріяли загинули підчас пожежи в м. Оріхові 1842 р., проте історія колонізації краю надто цікава, особливо беручи на увагу, що на території округи мешкає понад 20 національностей.

Зараз все Т-во нароховує 52 дійсних члени, крім того має низку шкільних гуртків у 26-ти пунктах округи. Бюро працює дуже активно — за останні 6 місяців було заслухано 6 великих доповідей загальних, 7 доповідей секційних і розглянуто 30 справ по роботі Т-ва й Бюра.

Швидкий темп поширення краєзнавчої роботи, інтенсивність праці й самовідданість членів Т-ва (що працюють не тільки не маючи ні з відкіль матеріяльної допомоги, а ще вкладають в роботу свої власні гроші). служить запорукою дальшого розвитку й зміцнення краєзнавства на Мелітопільщині. Т-во вже досягло того, що про краєзнавство знають, про нього говорять і йому починають допомагати суспільні кола в різних кутках округи, і сподівається, що на роботу його звернуть нарешті увагу і прийдуть йому в допомогу й державні інституції, а в першу чергу Інспектура Народньої Освіти і Окрплан Мелітопільщини.

А. Курило-Кримчак.

Увага. Надто велике роздрібнення на секції спричинилося тому, що деякі не могли нічого робити. Доцільніше було б обєднати, в секції групи, що проводять по суті одну роботу а саме:

I. Природнича — 3 і 4, історична — 2 і 7, решта 3 лишаються.

Редакція.

Ніженська округа

Лосинівський район. Січня 28 поточного року на Лосинівщині відбулася районова краєзнавча конференція. Участь у ній брали вчителі шкіл соцвиху, ліквідатори неписьменности, завсельбудами та хатами - читальнями і представники різних організацій району. Мали бути ще й представник Київської Інсп. по охор. пам'яток старовини й Ніженського Окр. Бюра Краєзнавства, але не приїхали, так що їхні доповіди довелося зняти. Всього брали участь 52 представники з 13 сел, що охоплює трохи не весь район. Було зачитано доповіді: „Краєзнавчий рух в СРСР та його значіння у відбудуванні країни“ (т. Олешко), „Завдання районового краєзнавчого музею“ (т. Яценко), звіт Райбюро (т. Святогор).

Доповіді викликали багато суто практичних питань з методики роботи, форм її в школі і серед населення. Конференція ухвалила, щоб при кожній школі було розпочато краєзнавчу роботу і організовано музей; гуртки краєзнавчі мусять входити в як-найтісніший звязок з громадськими організаціями, популяризувати краєзнавство, втягати молодь у краєзнавчу роботу. Подбати про організацію районового музею і підготовити до видання краєзнавчий збірник „Лосинівщина“.

В наслідок конференції вже низка шкіл має краєзнавчі гуртки, є гуртки і при сельбудах. Потроху збирається матеріял для музеїв. У селі Галиці засновано районовий музей.

До розпочатої роботи дуже прихильно поставилися як Методком Окрінспектури, так і райком ЛКСМУ, але коштів, звичайно, ніхто не дає.

Шевченківська округа.

В Черкасах. Кабінет виучування Шевченківщини за допомогою Культвідділу Робос розпочав облік краєзнавчих сил і роботи в

окрузі, розподіливши вже облікові картки поміж робітниками освіти.

Використано профсеминар по самоосвіті для пропаганди краєзнавства, де було зачитано вчителем Онищенко К. доповідь „Краєзнавство і вчитель“. Проведено було екскурсію до музею, де було проведено спеціяльну бесіду на тему взаємовідносин музею, краєзнавчої роботи і вчительства. Кабінет під цей час улаштовував невеличку виставку краєзнавчої літератури, програм то-що. Після бесід у музеї вчителями було ухвалено — пропагандувати краєзнавчу роботу, розробити питання організації шкільних краєзнавчих гуртків, прискорити утворення шкільно-краєзнавчої наради при Кабінеті вивчування Шевченківщини, що керувала б краєзнавчою шкільною роботою на окрузі.

В близчий час Кабінет приступає до організації секцій, з них на черзі секція по вивченню єврейської культури, вважаючи на те, що єврейське населення становить велику частку населення округи.

Бочков.

В *Таганчівськім* районі думка про краєзнавчу роботу зародилася в учителів ще в 1924 році, коли методком вперше рекомендував краєзнавство, як основу роботи в школі.

Але до цього ще часу організованої роботи не налагоджено. Край не вивчають, а лише де хто з учителів при нагоді знайомиться з деякими моментами місцевого життя, хоча і є вчителі, що цікавляться суто краєзнавчою роботою. Є думка розпочати по школах систематичні метеорологічні спостереження, звязатися з Укрметом і в такий спосіб втягти вчителів до систематичної краєзневчої роботи, а це легко буде зробити ще й тому, що такі спостереження у нас переводяться з 24-го року й одсилаються в Укрмет.

Обмежитися метеорологічними й фенологічними спестереженнями, звичайно. не можна, от же гадаємо, що може новоутворений Кабінет вивчування Шевченківщини остаточно направить нашу роботу.

В Таганчі самій і в с. Беркозівці (за 4 кил. од Таганчі) підчас різних копальних робіт знаходять багато величезних кісток, очевидно, мамутових (у мене переховується одна, у учня 7-ї групи Райшколи, Дуки Вячеслава — великий шматок мамутового бивня, знайденого селянами, як копали криницю).

Коло с. Поташня (2 кил. од Таганчі) і Кичинця є доброго гатунку гончарські глини. В Поташні селяни виробляють простий посуд без полива, але на район постачають не місцеві ганчарі, а Дибинці, Білоцерківської округи.

Все це говорить за те, що є до чого прикласти рук нашим краєзнавцям.

Боговік.

В статті А. Фещенко „Корсунські острови та їхня околиця“ в ч. 4 „Краєзнавства“ просимо виправити помилки:

Стор.	Строка	Надруковано:	Слід читати:
13	під ілюстрацією	острів Янталець	острів Янталка
14	17 згори	Київської	Канівської
15	2 „	4 м.	2 м.
15	10 знизу	розкладені	розкидані
16	1 „	Gaxus	Taxus
16	5 „	aglutinosa	glutinosa
16	7 „	cordata	cathartica
16	9 „	Ebubus	Ebulus
17	1 „	Thusa	Thuja
18	29 „	S. lata	S. iohannis Czelak
18	28 „	Seilla	Scilla
18	12 „	Вираева	Вільхівчика
18	10 „	марену	морену
		Крім того в примітках автора:	
14	3 „	Київської	Канівської

Відповідальний редактор **М. Криворотченко.**

Укрліт № 1765—к. Перша друкарня Вид-ва „Пролетарий. Зам. № 98. Тир. 1.000.